

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA
ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

OPERE COMPLETE VII

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ Ζ'

EPISTOLE
8-14
TRATATE APOLOGETICE
1-4

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
Η'-ΙΔ'
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ
Α'-Δ'

Introducere, traducere și note de
Cornel Coman, Adrian Tănăsescu, Cristian Chivu

Coordonator: Cristian Chivu

Editura Gândul Aprins 2019

CUPRINS

<i>Abrevieri</i>	9
<i>Notă asupra volumului</i>	11

EPISTOLE

8. <i>Către Dionisie</i>	15
Scurtă introducere	17
9. <i>Către Vissarion</i>	83
Scurtă introducere	85
10. <i>I^a către Macarie</i>	97
Scurtă introducere	98
11. <i>Către stareții aghioriți</i>	107
Scurtă introducere	109
12. <i>Către Filothei</i>	133
Scurtă introducere	135
13. <i>A II^a către Macarie</i>	201
Scurtă introducere	203
14. <i>Către Anna Paleologhina</i>	219
Scurtă introducere	221

TRATATE APOLOGETICE

1. <i>Tomosul Aghioritic</i>	233
Scurtă introducere	235

2.	<i>Înfățișarea relelor-cinstiri</i>	267
	Scurtă introducere.....	268
3.	<i>Desființarea scrisorii lui Caleca</i>	289
	Scurtă introducere.....	291
4.	<i>Desființarea scrisorii lui Ignatie</i>	391
	Scurtă introducere.....	393
	<i>Bibliografie selectivă.....</i>	457

8.

<ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ>

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΛΑΒΕΣΤΑΤΟΝ ΕΝ ΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΥΡ ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ

1

Τοιῶν ὄντων τῶν τῆς ἀθεϊας ως εἰπεῖν γενῶν, ἵδοις ἀν ἐξετάσας, ὡς καλὲ κἀγαθὲ Διονύσιε, μηδενὸς ἀπολελεῖφθαι τούτων ἐσπουδακότας τοὺς ἡμῖν ἀντικεῖσθαι διὰ τέλους προελομένους. Ἐν μὲν δὴ γένος ἀθεϊας ἔστιν ἡ πολυειδής πλάνη τῶν ἑλληνιζόντων, ὃν οἱ μὲν μηδαμῇ μηδαμῶς εἶναι θεὸν ἐνόμισαν, οἷος Ἐπίκουρος ἦν, πάντα τὸν βίον ταῖς κατ' αἰσθησιν ἐφεὶς ἥδοναῖς καὶ μηδὲν τῶν αὐτὴν τερπόντων ἐννενοηκώς ὑψηλότερον· οἱ δὲ τῆς τετρακτύος ἐνὶ τῷ τῶν τοῦ κόσμου στοιχείων, ἄλλος ἄλλῳ τῷ τῶν ἄλλων ἔδωκαν κράτος, ὃν εἰσιν Ἐμπεδοκλεῖς καὶ Ἡράκλειτοι καὶ Ἀναξιμέναι τινὲς καὶ Δημόκριτοι καὶ ὅσοι κατ' αὐτοὺς οὐδ' οὗτοι τῶν ἐμφαινομένων τοῖς ὁρωμένοις σφίσιν αὐτοῖς ἀναδῦναι δόντες κατὰ διάνοιαν· οἱ δέ, καὶ τῶν ὄντων πάντων ἀκαταληψίᾳν ἐδογμάτισαν εἶναι πᾶσι παντελῆ, καθάπερ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος εἰπών, «οὐδεὶς οὐδὲν οἴδε, δόκος δ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται».

¹ Termenul grecesc «ἀθεϊα (atheism)» nu trebuie înțeles aici în accepțiunea modernă, ci în sensul mai larg, ca ‘lipsire-de-[dumne]zeu adevărat’.

² Altfel zis: ‘până în pânzele albe’.

³ Adică: plăcerilor din unghiul simțurilor trupești; altfel zis: plăcerilor senzuale.

⁴ Este un topos al apologeticii creștine, care însă nu corespunde întru totul doctrinei hedoniste a filosofului antic.

8.

<A LUI GRIGORIE PALAMA>

CĂTRE PREAEVLAVIOSUL ÎNTRE MONAHII KYR DIONISIE

1

Trei fiind – aşa zicând – felurile lipsirii-de-Dumnezeu¹, vedea-vei de vei cerceta, o, destoinice Dionisie, că de nici unul dintr-însele se sărguiesc a nu se lipsi cei ce au ales a ni se împotrivă până în sfârşit². Ei bine, un fel de lipsire-de-Dumnezeu este cea cu-multe-chipuri rătăcire a elenizanților; dintre care unii au fost de părere că nicidcum nu există zei, precum a fost Epicur, cel ce toată viaţă s-a lăsat plăcerilor celor după simțire³ și nu a socotit [a fi] nimic mai înalt decât cele ce o îndulcesc pe aceasta⁴; alții au dat stăpânire⁵ uneia – asupra celorlalte – din pătrimea de stihii ale lumii, fiecare alteia, precum alde Empedocle și Heraclit și Anaximene și Democrit⁶ și câți [mai sînt] ca ei, nici aceștia neîngăduindu-și lor însăși a ieși – cu cugetul, prin cele văzute – deasupra celor ce se arată⁷; alții au dogmatizat cum că desăvârșită – tuturora – este necuprinderea [cu mintea] a tuturor celor ce sînt, precum Xenofan Kolofoneul, care a zis [că] «nimeni nimic nu știe; [doar] părere stă asupra tuturora»⁸; și sînt unii care găsesc

⁵ Altfel zis: întărietate, suprematie.

⁶ Aristotel, *Μετὰ τὰ φυσικά (Metafizica)* 1, 3-4.

⁷ Adică: deasupra fenomenelor.

⁸ H. Diels, *Fragmente der Vorsokratiker* vol. I, p. 137. Diogenes Laertios 9, 2.

Εἰσὶ δοῦλοι καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν ἀξιοῦσιν ἀντιλέγειν ἀεί,
Σέξτοι καὶ Πύρρωνες οὗτοι καὶ πάντες οἱ ἐφεκτικοὶ κα-
λούμενοι. Σωκράτης δὲ καὶ Πλάτων καὶ οἱ φοιτήσαντες
αὐτοῖς ἐφαντάσθησαν μὲν θεόν, ἀλλὰ λίαν ἀμυδρῶς,
παντάπασιν ἀσυστάτους δόξας περὶ αὐτοῦ συγγραφά-
μενοί τε καὶ προθέμενοι καὶ παρὰ τοῦτο τῆς ἑλληνικῆς
ἀθεῖας οὐκ ἔξω κείμενοι.

2

Παρὰ τούτων ἔχει λαβάν καὶ τῷ Ἀκινδύνῳ μεταδοὺς
ό Βαρλαὰμ ἐκεῖνος τὸ μηδὲν διαφέρειν τῆς οὐσίας τοῦ
θεοῦ τὴν ἐνέργειαν. Ὄτι δὲ τοῦτο δόγματός ἐστιν ἑλλη-
νικοῦ, καὶ ὁ ἐν μάρτυσι φιλόσοφος Ιουστίνος ἐν τῷ Πρὸς
Ἐλληνας ἐξενηγμένῳ λόγῳ παρίστησιν, ὅτι γε μὴν ὁ
τοῦτο λέγων ἀναιρεῖ τὸ εἶναι θεόν, ἐκεῖνός τε ὁ σοφὸς
μάρτυς ἐν ἐκείνῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄλλοι θεοφόροι πατέ-
ρες ἐν διαφόροις λόγοις ἀποδεικνύουσι. Τὸ γὰρ μηδαμῆ
διαφέρον πάντῃ τε καὶ πάντως ἐν ἐστὶ καὶ μονώτατον,
ἐτέρου παντὸς παντάπασιν ἀμοιδὸν. Εἰ τοίνυν ἐπὶ θεοῦ
διαφέρει μηδὲν ἡ ἐνέργεια τῆς οὐσίας, ἡ τοῦ θεοῦ οὐσία
κατ' αὐτοὺς ἐνεργείας ἐστὶ πάμπαν ἀμοιδος· ὁ δὲ τοῦτο
λέγων φανερῶς μηδαμῶς εἶναι θεὸν ἀποφαίνεται· «τὸ
γὰρ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον οὔτε ἐστιν οὔτε τί ἐστιν,
οὔτε ἐστὶ παντελῶς αὐτοῦ θέσις οὐδὲ ἀφαίρεσις» κατὰ
τοὺς ἀληθεῖς θεολόγους. Καὶ ὥσπερ οὐδείς ποτε ἔφη τὸν
θεὸν οὐσίαν καὶ φύσιν ἔχειν – ἀδιαφόρων γὰρ ὄντων

¹ Vezi Palama VI, Epistole 2, 2, p. 98-99, nota 5.

² Sau: L-au reprezentat [mental].

³ Literal: lipsite de consistență.

⁴ PG 6, 241-256.

⁵ Adică: desființează existența lui Dumnezeu.

⁶ Altfel zis: ceea ce nu prezintă – în sine – nici o deosebire, nici o distincție,
nici o diferențiere; în care nu se distinge nimic.

⁷ După Varlaam și Achindin.

⁸ Altfel zis: că Dumnezeu nu există nicidem.

⁹ La Areopagitul: «μηδεμίαν δύναμιν [nici o putere]».

cu cale a grăi și împotriva părerii, pururea, aceștia fiind
alde Sextus și Pyrron și toți cei numiți "efectici"¹. Iar Socrate
și Platon și ucenicii lor și l-au închipuit² pe [Dumne]zeu,
dar foarte nedeslușit, scriind despre El – și pro-punând –
păreri cu totul neîntemeiate³ și, prin aceasta, nestând în
afara elineștii lipsiri-de-Dumnezeu.

2

De la aceștia luând, are Varlaam acela – și a [pre]dat
și lui Achindin – nedeosebirea întru nimic a lucrării lui
Dumnezeu de ființă. Iar că lucrul acesta ține de dogma
elinească o infățișează și cel între mucenici filosoful Iustin
în cuvântul scos [de el] Către Elini⁴; iar [cum] că cel ce
spune lucrul acesta desființează, neîndoielnic, [faptul de] a
fi Dumnezeu⁵ – și acel filosof Mucenic în cuvântul acela, să
ceilalți de-Dumnezeu-purtători părinți în felurite cuvinte o
dovedesc. Că ceea ce întru nimic nu diferă⁶ este cu totul și cu
totul [un] unu și [e] singu[la]r la culme, cu totul nepărtaș
de orice altceva. Așadar, dacă în [cazul lui] Dumnezeu
lucrarea nu diferă întru nimic de ființă, [atunci] ființă lui
Dumnezeu – după aceștia⁷ – este întru totul nepărtașă de
lucrare; iar cel ce spune aceasta declară, vădit, că nicidem
nu este Dumnezeu⁸; «că ceea ce nu are nici o lucrare⁹, [aceea]
nici nu este, nici ceva nu este, nici nu și este [acelui]¹⁰ – câtuși
de puțin – punere [de nume]», nici scoatere¹⁰ [de nume]¹¹,
după adevărății cuvântători-de-Dumnezeu¹². Și după cum
nimeni nu a spus vreodată că Dumnezeu are ființă și fire (că
nedeosebite fiind acestea la El, de ajuns ne este unul singur

¹⁰ Adică: privare.

¹¹ «punere ori scoatere»: afirmare ori negare; sau: punere de față, prin dare
de nume (nume ce numește o putere/lucrare care ajunge la cel ce numește),
și scoatere afară, prin negarea numelui.

¹² Vezi Dionisie Areopagitul, Despre dumnezeieștile numiri 8, 5, PG 3, 893A;
vezi și Epistola a III-a către Achindin 3 (Palama II, GA, p. 290-291) și Epistole 2
(Palama VI, GA, p. 96 și urm.)

τούτων ἐπ' αὐτοῦ, θατέρω τῶν ὄνομάτων ἀρκούμεθα – τὸν αὐτὸν τῷόπον οὐδ' ὁ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνος καὶ ὅσι φρονοῦσι κατ' αὐτούς, ἀκολούθως ἀν φαῖεν ἔαυτοῖς οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἔχειν τὸν θεόν, ὡς διακένου ψόφου παρ' αὐτοῖς ὄντος τοῦτῆς ἐνεργείας ὄνόματος καὶ μηδὲν παρ' ἔαυτοῦ τῇ προσθήκῃ διαφέρον δεικνύντος. Άλλ' οὐδ' ἀν τις φαίνεται τὸν θεόν οὐσίαν ἔχειν καὶ φύσιν ἢ τῆς οὐσίας εἶναι τὴν φύσιν, ἐπειδήπερ ἀλλήλων οὐδὲν διενηρόχασιν. Οὕτω τοίνυν οὐδὲ Βαρλαὰμ καὶ Ἀκίνδυνος τὴν τὸν θεόν οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν ἔχειν ἔροῦσιν, οὐδὲ τῆς τὸν θεόν οὐσίας τὴν ἐνέργειαν εἶναι, ἐπεὶ μηδὲν αὐτοῖς διαφέρουσιν ἀλλήλων. Τὸ δὲ μηδεμίαν ἐνέργειαν ἔχον ἀνύπαρκτον ὡς οἱ θεόσοφοι πατέρες ἐδίδαξαν. Ἐν μὲν οὖν τούτῳ εἶδος ἢ γένος ἀθεῖας καὶ πρώτον. Διὸ καὶ ὁ μέγας Παῦλος πάντας τοὺς μὴ τοῦ διὰ Μωσέως δοθέντος νόμου μετειληχότας ἀθέους προσαγορεύει γράφων πρὸς Ἐφεσίους· «μνημονεύετε ὅτι ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη ἐν τῇ σαρκὶ, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστίᾳ, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ὅτι ἡτε ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ξένοι τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῆς διαθήκης, ἐλπίδα μὴ ἔχοντες καὶ ἀθεοί ἐν τῷ κόσμῳ».

3 Δεύτερον δὲ γένος ἀθεῖας ἔστιν ἢ πολυσχεδής καὶ πολύμορφος ἀπάτη τῶν αἰρετικῶν, ὃν οἱ μὲν πατέρα λέγουσιν ἀπαίδα τὸν θεόν, ὡς καὶ οἱ μετὰ τὴν ἐπιφάνειαν

¹ Adică: dacă sunt consecvenți cu ei înșiși.

² ‘cetățenie’: apartenență la cetate – și purtare/petrecere în ea – prin prisma legilor cetății.

³ Literal: de testament.

⁴ Citând întreg pasajul paulin, sfântul Grigorie ne propune – ca definitorii pentru Varlaam și Achindin – ultimele cuvinte, și anume: «nădejde neavând și fără-de-Dumnezeu în lume [petrecând]». Se înțelege și că a avea parte de lege înseamnă a avea nădejde, și anume în răsplătă și într-un Dumnezeu Care să poată lucra înlăuntrul zidirii, spre a da acea răsplătă. Varlaam

din cele două nume), tot așa nici Varlaam și Achindin și câțiva cugetă ca aceștia nu vor putea zice – în chip următor lor înșile¹ – că Dumnezeu are *ființă și lucrare*, întrucât – la ei – sunet gol este numele ‘lucrare’ și de la sine nimic diferit nu arată prin adaos. Dar nici nu poate zice cineva că ființa lui Dumnezeu [mai] are și fire ori că a ființei este firea, de vreme ce nu se deosebesc întreolaltă întru nimic; tot așa, deci, nici Varlaam și Achindin nu vor putea zice că ființa lui Dumnezeu *are și lucrare*, nici că *a ființei* lui Dumnezeu este lucrarea, de vreme ce nici acestea – după ei – nu se deosebesc întreolaltă. Dar ceea ce nu are nici o lucrare este nonexistent, după cum de-Dumnezeu-înțelepții părinți [ne-] au învățat. Iată, prin urmare, unul din felurile sau genurile lipsirii-de-Dumnezeu, și [anume] primul. [Fapt] pentru care și marele Pavel pe toți cei ce nu au avut parte de legea cea prin Moisí dată îi numește ‘fără-de-Dumnezeu’, scriind către Efeseni: «amintiți-vă că voi, cei [ce erați] odinioară ‘neamuri’ în trupul [vostru], cei numiți ‘netăiere-împrejur’ de către [aşa] numita ‘tăiere-împrejur’ în trup, cea de-mână[-omenească]-făcută, [amintiți-vă] că erați în vremea aceea fără Hristos, înstrăinați de cetățenia lui Israël și străini de făgăduințe și de moștenire³, nădejde neavând și fără-de-Dumnezeu în lume [petrecând]⁴»⁵.

Al doilea gen de lipsire-de-Dumnezeu este stufoasa și cea cu-multe-chipuri⁶ înșelare a ereticilor; dintre care unii *tată fără-de-fiu*⁷ Il spun [a fi] pe Dumnezeu – ca unii ce și

și Achindin, tăgăduind lucrarea dumnezeiască – aşadar nezidită –, sănătatea inevitabil fără-de-nădejde și petrec într-o lume fără-de-Dumnezeu. Prin urmare ‘lipsirea de Dumnezeu’ (adică viziunea atheistă, dar și varlaamită) este sinonimă cu ‘lipsirea de nădejde’.

⁵ Efeseni 2, 11 și urm.

⁷ Literal: fără-de-fecior.

⁶ Literal: cu-multe-forme.

τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τῇ σκιᾷ τοῦ πάλαι νόμου δουλεύειν ἔτι πιθοῦντες καὶ παρακαθῆσθαι φιλονεικοῦντες τῷ γράμματι, οἱ δὲ υἱοπάτορα τὸν αὐτόν, ὡς οἱ περὶ τὸν λίβυν Σαβέλλιον, οἱ δὲ κτιστοῦ υἱοῦ καὶ πνεύματος ἀκτιστον πατέρα, ὡς Ἀρειοι καὶ Εὐνόμιοι καὶ Μακεδόνιοι. Πάντες δὲ οὗτοι καὶ οἱ τοιοῦτοι οὐδὲν τῶν ἀθέων διενήνχασιν, ἄτε μηδὲ τὸν πατέρα τιμῶντες κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον, «ὅ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν οὐ τιμᾶ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτόν». Διὸ καὶ ὁ μέγας Αθανάσιος, «ἄθεός ἐστι», φησίν, «ὅ διαιρῶν τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἄγιον καὶ εἰς κτίσμα κατασπῶν». Τὸν αὐτὸν δὲ δήπου τρόπον καὶ ὁ συνάπτων κακῶς· ἀναιρεῖ γὰρ δι’ ἀλλήλων ἐκάτερα.

4

Τούτους δ’ αὖ πολυτρόπως Βαρλαὰμ καὶ Ακίνδυνος ἔζηλώκασιν· ἀναιροῦσι γὰρ καὶ οὗτοι δι’ ἀλλήλων τὴν θείαν οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἀλλ’ οὐδὲ τὸ τρισυπόστατον αὐτοῖς ἐπὶ θεοῦ φυλαχθήσεται, κοινὴν καὶ τὴν αὐτὴν δύναμίν τε καὶ ἐνέργειαν μὴ τιθεμένοις πατρός, υἱὸν καὶ πνεύματος· καὶ καθάπερ Ἀρειος τῇ τοῦ θεοῦ ἀπλότητι συνιστάμενος ἀφορόντως κτίσμα τὸν υἱὸν ἐτίθετο, καὶ τοὺς μὴ οὕτω φρονοῦντας πολυθέους ἔλεγεν, ὡς πολλὰ ἀκτιστα δοξάζοντας – ἀγνοῶν ὁ τάλας ὡς αὐτὸς ἄθεος καὶ πολύθεος γίνεται, κατατέμνων εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ τὸν ἔνα θεὸν καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τὸν πατέρα πρὸς κτίσμα κατασπῶν ἥ καὶ συντιθεὶς τὸ θεῖον ἐξ ἀκτιστού καὶ κτιστῶν –, οὕτω καὶ οὗτοι προφάσει τῆς ἀπλότητος κτίσμα ποιοῦσι πᾶν τὸ διαφέρον ὄπωσοῦν τῆς θείας φύσεως, ταύτο δ’ εἰπεῖν τὴν θείαν καὶ δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, καὶ τοὺς ἀκτιστον κατ’ οὐσίαν καὶ ἐνέργειαν τὸν θεὸν

¹ Ioan 5, 23.

² Epistola I către Serapion 30, 2, PG 26, 597C.

³ Adică: greșit, confundându-I.

⁴ Adică: întreit-substatul lui Dumnezeu.

după arătarea [pe lume] a Fiului lui Dumnezeu poftesc încă umbrei legii vechi a robi și se încrâncenează a se oști de partea literei –, alții *fiu-tată* pe [unul și] Același, precum cei ai lui Sabelie libianul, iar alții nezidit tată a ziditului *fiu* și duh, ca alde Arie și Eunomiu și Macedoniu. Iar toți aceștia și cei de teapa lor intru nimic nu se deosebesc de cei fără-de-[Dumne]zeu, că nici pe Tatăl nu îl cinstesc, [aceasta] după spusa cea de către Domnul: «cel ce nu cinstește pe Fiul nu cinstește pe Tatăl Cel ce L-a trimis»¹; [fapt] pentru care și marele Athanasie zice [că] fără-de-[Dumne]zeu este cel ce desparte pe Fiul de Tatăl și pe Duhul Cel sfânt pe treapta zidirii îl aruncă²; tot așa și cel ce îi unește în chip rău³, că pe Fiecare îl desfințează prin Celălalt.

4

Acestora, iarăși [sic], în multe chipuri Varlaam și Achindin le-au râvnit; că și ei desfințează – una prin cealaltă – dumnezeiasca ființă și lucrare; dar nici tri-ipostat[n]icul lui Dumnezeu⁴ nu îl mai țin, nemaisocotind [ei] obștească⁵ și [una și] aceeași [a fi] puterea și lucrarea Tatălui și Fiului și Duhului; și precum Arie de simplitatea lui Dumnezeu agățându-se necugetat ziditură îl făcea pe Fiul, iar pe cei ce nu așa cugetau ‘politești’ îi numea, cum că ar socoti/ slăvi mai multe nezidine – neștiind, nenorocitul, că el însuși fără-de-Dumnezeu și cu-mulți-dumnezei/politheist se face, ciopărțind în zidite și nezidine pe únul Dumnezeu și, prin Fiul, și pe Tatăl pe treapta zidirii aruncând sau chiar compunând Dumnezeiescul din nezidit și zidite –, tot așa și aceștia, sub pretextul simplității, ziditură fac tot ce diferă întrucumva de dumnezeiasca fire, adică și dumnezeiasca putere⁶, și dumnezeiasca lucrare, iar pe cei ce nezidit și după ființă, și după lucrare îl propovăduiesc [a fi] pe Dumnezeu

⁵ Comună, adică.

⁶ Aici ‘putere’ are îndeosebi înțelesul de ‘facultate’.

πρεσβεύοντας πολυθέους ὄνομάζουσιν, ἀγνοοῦντες ὡς αὐτοὶ συντιθέασιν ἀφρόνως καὶ αὐτοὶ γίνονται πολύθεοί τε καὶ ἄθεοι, κατατέμνοντες εἰς κτιστὰ καὶ ἀκτιστὰ τὸν ἔνα θεόν, καὶ διὰ τῆς θείας ἐνεργείας εἰς κτίσμα τοῦτον κατασπῶντες. Απὸ γὰρ τῆς ἐκάστου ἐνεργείας, κατὰ τοὺς θεοφόρους πατέρας, ἡ ἐκάστου φύσις χαρακτηρίζεται, τῆς μὲν ἀκτίστου ἐνεργείας ἀκτιστὸν δεικνύσσης φύσιν, κτιστὴν δὲ τῆς κτιστῆς. Τὸ δὲ χαρακτηρίζον τοῦ χαρακτηρίζομένου διενήνοχεν. Άλλὰ ταῦτα μὲν καὶ τὰς ἄλλας τῶν Βαρλααμιτῶν ἐρεσχελίας ἐν τοῖς πρὸς αὐτοὺς βιβλίοις διευκρινήσαμεν, ἐν οἷς καὶ περὶ τῆς ἀπλότητος τῆς θείας κατὰ τὸ ἐγχωροῦν εἴρηται ἡμῖν.

Τοίτον δέ ἐστιν εἶδος, οὐ πόρω τῆς ἀνωτέρω πονηρᾶς ξυνωρίδος, τὸ παραίτεισθαί τι λέγειν τῶν δεδογμένων περὶ θεοῦ καὶ μηδαμῶς ἐθέλειν ὑπ' ἀνευλαβοῦς εὐλαβείας ἐκ τῶν ὑπερβαινόντων τὴν τῶν πολλῶν διάνοιαν

¹ Pe care o socoteau zidită.

² Maxim Mărturisitorul, *Dialog cu Pyrrhos*, PG 91, 341A.

³ Vezi *Tratate dogmatice 3: Despre dumnezeiasca și îndumnezeitoarea împărătășire sau Despre dumnezeiasca și mai-presus-de-fire simplitate*, Palama V, GA, p. 50-111.

⁴ Literal: să zici.

⁵ Expresia e de sorginte areopagită, marele Dionisie fiind pomenit imediat mai jos; oarecum în descendență platonică (vezi imnul către Eros din dialogul *Phaidros*), Dionisie folosește nu termenul *a teologhisi*, ci *a cânta* [în imne] pe Dumnezeu (ὑμνεῖν), sugerând, astfel, că theologhisia autentică nu este atât informație despre Dumnezeu, cât mai degrabă mișcare doxologică – a minții – spre El; vezi, de pildă, *Despre dumnezeieștile nume* 1, 7: «[ἡ θεαρχικὴ ὑπερουσιότης] πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ἀπεριορίστως ἐν ἔαυτῃ τὰ ὄντα προείληφε ταῖς παντελέσι τῆς μιᾶς αὐτῆς καὶ παναιτίου προνοίας ἀγαθότησι καὶ ἐκ τῶν ὄντων ἀπάντων ἐναρμονίως ὑμνεῖται καὶ ὄνομάζεται»; *ibidem* 1, 5: «ἐπειδὴ κατὰ πάσης νοερᾶς ἐνεργείας ἀπόπταυσιν ἡ τοιάδε γίγνεται τῶν ἐκθεουμένων νοῶν πρὸς τὸ ὑπέρθεον φῶς ἔνωσις, ὑμνοῦσιν αὐτὸ κυριώτατα διὰ τῆς πάντων τῶν ὄντων

'cu-mulți-dumnezei/politeiști' îi numesc, neștiind că ei înșiși compun necugetat și ei înșiși se fac să cu-mulți-dumnezei, să fără-de-Dumnezeu, ciopărțind în zidite și nezidite pe únul Dumnezeu și, prin dumnezeiasca lucrare¹, pe treapta zidirii aruncându-L pe Acesta. Că [nu altcum decât pornind] de la lucrarea fiecăruia – după de-Dumnezeu-purtătorii părinți – este caracterizată firea fiecăruia, nezidita lucrare nezidită fire arătând, iar cea zidită zidită². Iar ceea ce caracterizează [ceva] se deosebește de ceea ce este caracterizat. Însă acestea și celealte flecăreli ale Varlaamitilor le-am lămurit în cărțile cele către ei, în care și despre simplitatea cea dumnezeiască am vorbit, pe cât s-a putut³.

5 Iar al treilea fel [de lipsire-de-Dumnezeu], nu departe [fiind el] de vicleana pereche de mai sus, este a refuza să pomenești ceva⁴ din cele hotărâte în privința lui Dumnezeu și, din ne-evlavioasă evlavie, nicidecum să voiești [pornind] de la cele ce săint mai presus de cugetul celor mulți a-L lăuda pe El⁵ ([așadar să alegi a-L lăuda]

ἀφαιρέσεως»; *ibidem* 1, 5: «Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἀγαθότηος ὑπαρξίς αὐτῷ τῷ εἶναι πάντων ἐστὶ τῶν ὄντων αἰτία, τὴν ἀγαθαρχικὴν τῆς θεαρχίας πρόνοιαν ἐκ πάντων τῶν αἰτιατῶν ὑμνητέον»; *ibidem* 1, 4: «Καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν, τὴν ἱερὰν τῶν θεολόγων ὑμνολογίαν εὑροήσεις πρὸς τὰς ἀγαθουργοὺς τῆς θεαρχίας προσόδους ἐκφαντορικῶς καὶ ὑμνητικῶς τὰς θεωνυμίας διασκευάζουσαν». Relevant pentru teza palamită de față considerăm pasajul *Despre dumnezeieștile nume* 4, 7: «Τολμήσει δὲ καὶ τοῦτο εἰπεῖν ὁ λόγος, ὅτι καὶ τὸ μὴ ὄν μετέχει τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ, τότε γὰρ καὶ αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν, ὅταν ἐν θεῷ κατὰ τὴν πάντων ἀφαιρεσιν ὑπερουσίως ὑμνεῖται (Si cuteaza-va și aceasta a o spune logosul: [cum] că [până] și [ceea] ce-nu-este participă la frumos și la bine; că ... și aceasta [și anume: ce-nu-este] este [ceva] frumos și bun, [și anume] când, în [cazul lui] Dumnezeu, din unghiul scooterii tuturor [numelor puse Lui], [în chip] mai-presus-de-ființă, este lăudat/cântat [adică: este folosit în cântare, ca 'nume' pentru Dumnezeu])».